

Это оказалась наиболее кровавая фаза Московской битвы. В Ржевско-Вяземской операции советские войска потеряли 774 тыс. чел. Немцы – 333 тыс. чел. Не сумев в ходе долгих и упорных боев ликвидировать Ржевско-Вяземский выступ, наступавшие исчерпали силы и перешли 20 апреля к обороне. На этом Московская битва завершилась. В целом немцы потеряли в ней 772 тыс. чел. Красная Армия – 2 млн. чел. (из них более трети пленными). Московская битва отличалась высокими потерями советской боевой техники. Они оставили – 4171 танк (из них две трети в оборонительный период), 24 478 Брудий и минометов, 983 самолета.

Несмотря на незавершенность наступательных задач, победа под Москвой имела огромное значение. Она стала первым крупным поражением вермахта во Второй мировой войне. Отныне немецкая армия лишилась ореола непобедимости.

Поражение под Москвой означало окончательный провал плана «молниеносной войны» и срыв всей внешнеполитической программы Гитлера.

Паульс подчеркивает: «Наступление русских на Центральном фронте создало большие трудности для Главного командования сухопутных сил. Было неясно, каким способом удастся закрыть зияющие бреши прорыва. [1, с. 24]

Паульс подчеркивает; «Красные действительно показали под Москвой какие еще большие возможности у них имеются. Они быстро нащупали наши уязвимые места, прорвали наши позиции и отбросили нас в глубокий тыл». [1, с. 124]

Американский ученый Эрл Земке в работе «От Сталинграда до Берлина. Операции советских войск и вермахта 1942-1945» пишет: «Несмотря на то, что целей зимнего наступления 1941-1942 гг. Полностью достичь не удалось, противнику был нанесен ощутимый урон. Прежде всего, удалось развеять миф о непобедимости Германии. Кроме того, значительно выросли военный престиж Красной Армии за рубежом и авторитет правительства внутри страны. Победа вселила надежду в народ, а руководству вновь была обеспечена поддержка населения по обе стороны фронта. Армия получила неоценимый опыт, который мог быть использован при разработке действенной наступательной доктрины. Эта возможность не была упущена. В Генеральном штабе, штабах видов вооруженных сил и родов войск, а также в военных академиях при фронтах и армиях были созданы специальные отделы, которым был поручен сбор и оценка информации и разработка на ее основе уставов и наставлений». [3, с. 43]

Современные ученые, исследующие Вторую мировую войну пишут, что именно после поражения немцев под Москвой Гитлер понял, что Вторую мировую войну он проиграл.

Источники и литература:

1. Видер И., Адам В. Сталинградский кошмар / И. Видер, В. Адам. – М. : Яуза-Пресс, 2008. – 638 с.
2. Головушкин В. И. Вторая мировая война. Битва за Африку. Взгляд из России / В. И. Головушкин. – М. : АСТ, 2004. – 438 с.
3. Земке Э. От Сталинграда до Берлина. Операции советских войск и вермахта 1942-1945 / Эрл Земке. – М. : Центрполиграф, 2010. – 608 с.
4. Кларк А. План «Барбаросса». Крушение Третьего рейха 1941-1945 / Алан Кларк. – М. : Центрполиграф, 2004. – 620 с.
5. Лиддел-Гарт Б. Вторая мировая война / Б. Лиддел-Гарт – М. : АСТ, 2000. – 992 с.
6. Переслегин С. Вторая мировая война - война между реальностями. – М. : Яуза-Эксмо, 2006. – 544 с.
7. Портнов А. Разгром советских войск под Москвой. – / А. Портнов // Столица – 1991. – № 6. – С. 17–19.
8. Шефов Н. Вторая мировая 1937-1945. История великой победы / Н. Шефов. – М. : Вече, 2010. – 408 с.

Дорожко І.І.

УДК 37.013.73 : 392.3

ПРАКТИКИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У СУСПІЛЬСТВІ РИЗИКУ

Анотація. У постмодерністських рефлексіях обґрунтовується право на визнання такої плюралізації, яка розглядається як прояв самореалізації батьків і дорослих членів родини. Припускається навіть реставрація домодерних практик родинного виховання, де чинниками його стилізації виступають демонстративність, ритуалізація. Гібридне поєднання домодерної та пізньомодерної культури у стилізаціях родинного виховання є також способом статусного самовираження батьків через маніфестацію соціальних, культурних і освітніх можливостей.

Ключові слова: філософія освіти, родина, виховання, симулякр, стилі родинного виховання, сучасні виховні практики.

Аннотация. В постмодернистских рефлексиях обосновывается право на признание такой плюрализации, которая рассматривается как проявление самореализации родителей и взрослых членов семьи. Предполагается даже реставрация домодерных практик семейного воспитания, где факторами его стиллизации выступают демонстративность, ритуализация. Гибридное сочетание домодерной и позднемодерной культуры в стиллизациях семейного воспитания также является способом статусного самовыражения родителей через манифестацию социальных, культурных и образовательных возможностей.

Ключевые слова: философия образования, семья, воспитание, симулякр, стили семейного воспитания, современные воспитательные практики.

Summary. Postmodern reflections is justified right to recognition of such pluralization which considered as a display of self-fulfillment parents and adult family members. Presume even renewal of pre-modern practices of family education where reasons of its stylization are demonstrative, ritualization. Crossbreed combination of

pre-modern and late modern culture in stylization of family education is also a parents method of status self-expression through manifestation of social, cultural and educational opportunities.

Tendency of refeudalization modern social life (U. Habermas) finds its display in consolidation of social stratification by means of family education. Phenomenon of such called «majors», which behavior is a display of egomania, legal nihilism and social irresponsibility is a result of pathologies in family education. Educational adjustment of such effects must have complex nature. Without social conviction of strategies allowed behavior of children and youth, appealed educational events is not such effective.

From family education pathologies caused by an accelerated pace of social transformation in the post, it is necessary to distinguish between psychological and pedagogical issues that arise in the course of family education. Psychological adjustment of such problems of children and parents, their prevention rather effectively implemented in modern psychotherapeutic practices. If in Western Europe the trend interaction psychotherapeutic and philosophical practices, the Ukraine population is limited to psychological help. Current psychotherapeutic practices aimed at correcting the family education include ideological and philosophical and educational component that allows you to adjust the aim of family education resource and psychosomatic opportunities of the child.

Keywords: *philosophy of education, the family, education, simulacrum, family-style education, contemporary educational practice.*

Постановка проблеми. Основою різних можливостей стилізації практик родинного виховання є розрізнення між авторитарним та свободним стилем виховання у родині, а також її психологічним кліматом та духовною атмосферою. Між ними можуть утворюватися різні комбінації, які обумовлюються виховною ситуацією та соціокультурними контекстами, до яких вона вписана. У постмодерністських рефлексіях цієї тенденції (Ж. Бодрійяр, Ж. Дельоз, Ю. Крістева, Ж. Ліотар) обґрунтовується право на визнання такої плюралізації, яка розглядається як прояв самореалізації батьків і дорослих членів родини. Припускається навіть реставрація домодерних практик родинного виховання, де чинниками його стилізації виступають демонстративність, ритуалізація, природовідповідність тощо. Гібридне поєднання домодерної та пізньомодерної культури у стилізаціях родинного виховання є також способом статусного самовираження батьків через маніфестацію соціальних, культурних і освітніх можливостей та перспектив своїх дітей.

Тенденція рефеодалізації сучасного суспільного життя (Ю. Габермас) знаходить прояв у закріпленні соціального розшарування засобами родинного виховання. Феномен так званих «мажорів», поведінка яких є проявом егomanії, правового нігілізму та соціальної безвідповідальності є наслідком патологій у родинному вихованні. Виховна корекція таких наслідків повинна мати комплексний характер. Без суспільного засудження стратегій уседозволеної поведінки дітей та молоді, апелятивні виховні заходи залишаються недостатньо ефективними.

Від цих патологій родинного виховання, обумовлених прискореними темпами суспільних трансформацій на пострадянському просторі, необхідно відрізнити психолого-педагогічні проблеми, які виникають у процесі родинного виховання. Психотерапевтична корекція таких проблем у дітей та батьків та їх профілактика досить ефективно здійснюється у сучасних психотерапевтичних практиках. Якщо у Західній Європі спостерігається тенденція взаємодії психотерапевтичних і філософських практик, то в Україні населення ще обмежується психологічною допомогою. Сучасні психотерапевтичні практики, спрямовані на корекцію родинного виховання, містять у собі світоглядну та філософсько-освітню складову, яка дозволяє коригувати мету родинного виховання з ресурсами родини та психосоматичними можливостями дитини.

Мета статті. Науковий світ розвивається разом із людською природою. Завдяки міждисциплінарному синтезові різних наук формуються нові підходи щодо вивчення особистості. Плюралізація стилів родинного виховання та їх корекція у сучасних виховних практиках потребує детального вивчення і подальшої розробки.

Виклад основного матеріалу. Кожна галузь наукового знання володіє арсеналом теоретичних і емпіричних фактів, оперує своїми поясненнями, створеними за певними правилами, і є тим, що Ж. Ліотар називав «станом постмодерну». Сучасне суспільство, на думку постмодерністів, перебуває у стані імітації, симуляції, підміни. Людська життєдіяльність складається з примар реальності – симулякрів. Ж. Бодрійяр пояснює значення «симулякр» – заміна реальних речей або чутливої сфери особистості підробками.

Н. Каліна вказує «проблемою є не окремих симулякр чи їх група, а властива деяким особистостям стратегія симуляційного моделювання дійсності – система послідовного використання поведінкових стереотипів, які віддаляють людину від її справжньої екзистенційної природи та потреб, призводять до некритичного засвоєння стандартів, пропонованих середовищем масмедіа». Повернути людину до реального світу надзвичайно важко, потреби її визначаються соціальним середовищем і перетворилися на симулякри [3, с. 264].

Перед психологією, вказує Н. Еліас, постає диференційоване завдання, з одного боку, вона вивчає природну структуру і закономірності всіх тих функцій самоконтролю людини, які спрямовані на інших, які сприяють формуванню системи відносин з оточуючими і які, в силу їх природної еластичності формують матеріал особистісного моделювання з урахуванням аспектів міжособистісних відносин.

З іншої сторони, психологія розглядає процес, в якому з урахуванням певної суспільної структури, в спільному житті з іншими індивідуумами диференціюються в індивідуальну форму пластичні функції контролю окремої людини.

Таким чином, перед психологічними науками постає питання щодо виявлення структури процесів особистісної диференціації, моделювання, усвідомлення деталей, які сприяють вибору стратегій спільного

життя однієї людини з іншою. Необхідно відзначити, що громадське моделювання істотно впливає на характерологічні особливості індивіда, на його індивідуальний психічний стан.

Перша частина даної задачі зводиться безпосередньо до дослідження фізіологічних і біологічних закономірностей, від яких залежать напрямки і форма індивідуальної диференціації. Одним словом, пише Н. Еліас, психологічні науки є мостом між природними і суспільними [13, с. 66].

Сім'я сприяє збереженню психічного здоров'я суспільства завдяки виконанню психогігієнічної функції, яка полягає в забезпеченні почуття стабільності, безпеки, емоційної рівноваги, а також умов для розвитку особистості своїх членів. Стабільна, добре функціонуюча сім'я дає змогу кожному задовольняти такі потреби, як любов, емоційна близькість, розуміння і повага, визнання тощо. У такій родині індивід має умови для самореалізації, самоствердження, збагачення й розвитку своєї особистості. Отже, сім'я суттєво впливає на своїх членів, задовольняючи їхні потреби – біологічні, емоційні, психосоціальні та економічні [7, с.40].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день напрям практичної роботи, зокрема психологічної допомоги сім'ї є актуальним. У вітчизняному психологічному просторі застосовуються різні моделі психологічної допомоги, спостерігається тенденція до їх розвитку відповідно до вимог практики та національно-культурної специфіки. Отже, однією з нагальних проблем психологічної науки і практики є розробка сучасних методологічних підходів психологічної допомоги сім'ї, на основі адаптації та модифікації зарубіжних підходів психотерапії сім'ї, узагальнення та концептуалізації кращого вітчизняного досвіду в цій галузі. Це створить основу для подальшої розробки і впровадження ефективних моделей психологічної допомоги сім'ї [14, с.782].

Автор зазначає, що у практичній психології виокремлюється два основних підходи до психокорекції дитячо-батьківських взаємин: педагогічно-орієнтований та психотерапевтично-орієнтований.

Педагогічно-орієнтований підхід спрямований на профілактичну роботу і стосується, передусім, підвищення батьківської компетентності, педагогічної культури батьків. Метою такої роботи є покращення батьківсько-дитячих взаємин, оптимізація стилю сімейного виховання (П. Блонський, А. Макаренко, І. Мартинюк, Л. Пінчукова, В. Тур'ян, С. Шацький).

Психотерапевтичний підхід спрямований на виправлення, корегування неадекватного батьківського ставлення до дитини.

При цьому пропонується безліч форм такої роботи: індивідуальні (Ю. Альошина, Г. Бурменська, О. Кабанова, О. Лідерс), сімейні (Г. Варга, Е. Ейдемільер, В. Сатір), групові (О. Бодальов, О. Захаров, А. Співаковська, Т. Яценко), а також комбіновані форми, які поєднують одночасну роботу з батьками та дітьми (Н. Аккерман, Г. Варга, О. Бодальов, А. Співаковська, В. Столін) [14, с.782]

Кожна сім'я постійно знаходиться в процесі змін, які породжують певні проблеми між її членами у процесі пристосування до цих змін. Для впливу на вирішення цих проблем варто звернутись до розгляду різних напрямів сімейної терапії. Системний погляд на сім'ю, на думку К. Седих, дозволяє сформулювати основні характеристики сім'ї, які полягають у тому, що вона має внутрішню побудову та психологічну структуру, визначає в особливості елементів, що входять цієї системи, кожен елемент системи впливає на всі інші, сімейна система має здатність саморегуляції та виконує функції за допомогою сімейних ролей, структури підсистем, меж між ними та параметрів в якості правил життєдіяльності, стереотипів, міфів, сімейних історій та сімейних стабілізаторів [9, с. 20]. Автор запевняє, що переосмислення феномену «сім'я» почалося після Другої світової війни, і саме тоді, на її думку, почала активно розвиватися сімейна психотерапія та сімейне консультування. Основоположником сімейної терапії в Росії та Україні вважається І. Маляревський, що у 1882 році в Санкт-Петербурзі заснував лікарсько-виховний заклад для психічно хворих дітей і підлітків, персонал якого приділяв велику увагу діагностиці взаємин у родинах психічно хворих, ролі дисгармонійного виховання у формуванні тих чи інших хвороб. З родичами хворих дітей проводилося «сімейне виховання», що було прообразом сучасної сімейної терапії [2, с. 59]. Розвиток галузі сімейної психотерапії здійснювався у різних напрямках. З одного боку, ряд психотерапевтів почали помічати, починаючи працювати з родинами своїх пацієнтів, що існують розбіжності у інформації, яку надають пацієнти та власним спостереженням [4]. Отже, робота терапевта потребує чіткості й уважності до потреб клієнта й його родини, їхнього очікування один від одного, від психолога, від тих, з ким він взаємодіє.

Поряд з цим, аналіз звернень населення в районні соціально-психологічні служби України за останні 3-роки показав, що близько 75% з них звертаються тільки за психологічною допомогою (це корекція внутрісімейних відносин, проблеми взаємин з дітьми і їхньої адаптації в школі, інші пережиті кризові особистісні проблеми, пов'язані з розлученням, втратою роботи й т.п.) [5, с. 91]. Тому батьки очікують допомогу від психолога, яка надаватиметься клієнту з урахуванням механізмів та особливостей сімейної терапії.

Сімейна психотерапія - це особливий вид психотерапії, спрямований на корекцію міжособистісних стосунків в сім'ї, подолання негативних емоційних станів окремих її членів, лікування їх в сім'ї та за допомогою сім'ї. Навідміну від консультативної роботи, наголос робиться саме на лікуванні окремого члена сім'ї (особливо у вітчизняному підході до сімейної психотерапії) шляхом корекції його сімейних взаємостосунків, розробляються питання психологічної допомоги членам сім'ї хворого [8, с. 211]. Н. Каліна надає визначення психотерапії як «галузі психології, що вивчає механізми, способи й прийоми професійного надання психологічної допомоги з метою розв'язання проблем, звільнення від психосоматичних симптомів або актуалізації резервів особистісного зростання» [3, с. 8]. Психотерапія як форма психологічної практики охоплює велику кількість окремих напрямів та авторських підходів. Розглядаючи питання психокорекції сімейних стосунків слід звернутися до визначення сімейної терапії,

надане Г. Старшенбаумом, який розглядає його як «один з основних підходів у сучасній психотерапії, суть якого полягає в тому, що в якості «клієнта» для терапевта виступає сім'я».

Автор розглядає психопатичні симптоми в якості функції неадекватних сімейних комунікацій, які проявляються у специфічних правилах, міфах та зразках поведінки даної сім'ї [10, с. 22]. Слід зазначити, що вона може бути задіяна у розв'язанні певних проблем, а, отже, і проблем, що виникають у сім'ї. Автор аналізує наявність таких моделей психотерапевтичної допомоги як: релігійну, метою якої є служіння, турбота та спасіння душі через церковні таїнства й потреби; психологічну, яка спрямована на допомогу особистості через терапевтичні відносини й спілкування, результатом чого може виступати особистісне зростання й психотерапевтичну, яка здійснюється через лікування поведінки й стану психіки задля нормального психічного функціонування.

Отже, представлені моделі надають можливість чітко розрізнити функції й ролі психотерапевта. Застосування усіх зазначених моделей для впливу на душу, особистість та поведінку сприятливо впливатимуть на вирішення проблем у сімейних взаємовідносинах. Тому кожна з моделей має своє унікальне призначення.

Психотерапевт О. Фільц розглядає психотерапію як науку, що описує окремі факти патологічного і нормального на основі досвіду лікування, яке впливає з людських стосунків. Автор розглядає поняття «патос», яке означає виживання нормального і подолання розладу та «нозос» як патологічність процесів. Саме це й визначає психотерапію як «ту, що йде від здорового до хворого», а психіатрію – навпаки. Ця думка автора покладена нами у основу розуміння сімейної психотерапії як галузі, що визначає взаємодію психотерапевта з клієнтами або пацієнтами (членами родини). Вона спрямована на подолання розладу сімейних стосунків.

Отже, роботу психотерапевта з сім'єю можна визначити як психотерапевтичний процес, який включає сесії з певним терміном лікування (сетингом). Важливо згадати й про терапевтичний альянс – контракт між психотерапевтом та клієнтом, так як очікування пацієнта (члена родини) часто не відповідають меті терапії. Важливо, щоб сімейний терапевт не нав'язував клієнтові власних думок. Окрім цього, необхідним є етап розривання залежності пацієнта від терапевта.

Клу Маданес [6] вважає, що симптом розладів може слугувати повідомленням про внутрішній стан одного члена родини і одночасно метафорою іншого. Наприклад, дитина, відмовляючись йти у школу виражає цим не тільки власний страх, але і страх матері. Так, П. Вацлавик [1] взагалі визначає сімейну проблему, підкреслюючи, що вона є проблемою всієї родини, а не окремого її члена, який звернувся за допомогою. Г. Страшенбаум визначає, що сама родина зробила для подолання цієї проблеми, розроблює терапевтичне втручання для подолання стереотипу, який викликає проблему взаємодії. Окрім цього, підхід автора полягає й у використанні мовчання, вміння слухати, навчання за допомогою запитань, повторень, розкриття емоційних станів, конфронтація з певною думкою інших членів [11]. Цікавим є підхід Дж. Хейли [12], що запрошує на зустріч усіх членів від 10 років, щоб точніше оцінювати ієрархію, включати зміну взаємовідносин усіх учасників та контролювати можливі негативні прояви цих взаємовідносин. Зустріч складається з п'яти частин: включення у взаємодію усіх учасників, пояснення їм їхніх функцій та функцій терапевта під час їхньої взаємодії, визначення проблеми, її обговорення усіма членами родини, у процесі чого терапевт слідкує за дискусією з метою розкриття сили, контролю, ієрархії, постановки конкретної мети, планування майбутньої зустрічі та домашнє завдання.

Слід зазначити, що психотерапія є суто людським феноменом, тому складно виключити вплив людського фактору на взаємодію сімейного психотерапевта та клієнта. Кожен сімейний психотерапевт має можливість використовувати досвід видатних фахівців у цій галузі. Проаналізуємо діяльність фахівців Європейської асоціації психотерапевтів.

Образ сімейно-родинних відносин життя людей, все активніше примушує їх до всебічного управління своїми психічними функціями, станами - настроєм, пристрастями, афектами. Необхідно відзначити, що, взагалі, людині властиво їх проявляти. Надалі, це веде до розладів нервової системи, соматичних захворювань, трансформації психічних процесів.

У ході суспільних змін, кризових явищ, люди все більше схильні приховувати природні прагнення і потреби, як від інших, так і від себе (це ті інстинкти і бажання, які раніше могли відкрито виливатися, або, ті, які заперечувались у спілкуванні з іншими людьми).

Якщо уважно подивитися вказує Н. Еліас: «те, що, з одного боку, постає як процес все більшої індивідуалізації, з іншого боку, одночасно є процесом цивілізації» [13, с. 172].

«Мова йде про конфлікт всередині окремої людини, про «приватизацію», «винесення за дужки певних сфер життя в комунікативному просторі людей і їх насиченні суспільно культивованим страхом, почуттям сорому, які пробуджують в окремій людині відчуття, ніби вона є «внутрішнім», існуючим виключно сама по собі поза відносинами з іншими людьми і лише «заднім числом» вступає у відносини з іншими, локалізованими «поза нею» [13, с. 172].

Слід наголосити, що від цих патологій родинного виховання, обумовлених прискореними темпами суспільних трансформацій на пострадянському просторі, необхідно відрізнити психолого-педагогічні проблеми, які виникають у процесі родинного виховання. Психотерапевтична корекція таких проблем у дітей та батьків та їх профілактика досить ефективно здійснюється у сучасних психотерапевтичних практиках. Якщо у Західній Європі спостерігається тенденція взаємодії психотерапевтичних і філософських практик, то в Україні населення ще обмежується психологічною допомогою. Аналіз звернень населення в районні соціально-психологічні служби України за останні 3 роки показав, що близько 75% з них

потребують тільки психологічної допомоги (тобто корекції внутрішньо-сімейних відносин, покращення взаємин з дітьми і їхньої адаптації в школі, подолання екзистенційних криз тощо).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, основою різних можливостей стилізації практик родинного виховання є розрізнення між авторитарним та свободним стилем виховання у родині, а також її психологічним кліматом та духовною атмосферою. Між ними можуть утворюватися різні комбінації, які обумовлюються виховною ситуацією та соціокультурними контекстами, до яких вона вписана. Сучасні психотерапевтичні практики, спрямовані на корекцію родинного виховання, містять у собі світоглядну та філософсько-освітню складову, яка дозволяє коригувати мету родинного виховання з ресурсами родини та психосоматичними можливостями дитини.

Джерела та література:

1. Вацлавик П. Как стать несчастным без посторонней помощи / П. Вацлавик. – М. : Прогресс, 1990. – 270 с.
2. Вороніна К. О. Історія розвитку сімейної психотерапії / К. О. Вороніна // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2011. – т. III, ч. 2. – С. 58–65, С. 61–63.
3. Каліна Н. Ф. Психотерапія : підручник / Н. Ф. Каліна. – К. : Академвидав, 2010. – 288 с. (Серія "Альма-матер").
4. Кэйдис Л. Б. Супружеская и семейная терапия : учебное пособие / Л. Б. Кэйдис, Р. М. Клендон ; [пер. с англ. ; под ред. Н. А. Цветковой]. – М. : Изд-во Московского психол.-социол. ин-та, 2006. – 208 с.
5. Лебедева С. Ю. Сучасні напрямки та організація психологічної допомоги при кризових станах особистості / С. Ю. Лебедева // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 2 (10). – С. 90–93.
6. Маданес К. Стратегическая семейная терапия / К. Маданес. – М. : Институт психотерапии, 1994. – 304 с.
7. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання : навч. посібник / Л. М. Маценко. - 2-ге вид.]. – К. : НАКККІМ, 2011. – 293 с.
8. Психологія сім'ї : навчальний посібник / [В. М. Поліщук, Ільїна Н. М., Поліщук С. А. та ін. ; 2-ге вид., доп.]. – Суми : Університетська книга, 2009. – 282 с.
9. Седих К. В. Психологія взаємодії систем : сім'я та освітні інституції / К. В. Седих. – Полтава : Довкілля–К, 2008. – 228 с.
10. Старшенбаум Г. В. Динамическая психиатрия и клиническая психотерапия / Г. В. Старшенбаум. – М. : Издательство Высшей школы психологи, 2003. – 367 с.
11. Старшенбаум Г. В. Сексуальная и семейная психотерапия / Г. В. Старшенбаум. – М. : Высшая школа психологии, 2003. – 300 с.
12. Хейли Дж. Терапия испытанием: необычные способы менять поведение / Дж. Хейли. – М. : Институт психотерапии, 1998. – 400 с.
13. Элиас Н. Общество индивидов / Н. Элиас ; [пер. с нем.]. – М. : Практис, 2001. – 336 с.
14. Яблонська Т. М. Сімейне консультування як засіб психологічної корекції дитячо-батьківських взаємин / Т. М. Яблонська // Проблеми сучасної психології. – 2010. – Вип. 7. – С. 781–791.

Кадиевская И.А.

УДК: 177.9

ХИТРОСТЬ: НЕДОСТАТОК ИЛИ ПРЕИМУЩЕСТВО?

***Аннотация.** Статья посвящена исследованию такого спорного с моральной точки зрения качества личности как хитрость в сопоставлении с понятиями бесхитрость, мудрость и гибкость. В философском дискурсе понятия мудрость и хитрость обычно противопоставляются, хотя в них можно обнаружить много общего.*

Мудрость определяется как «свойство человеческого разума, характеризующееся степенью освоения знаний и подсознательного опыта и выражающееся в способности уместного их применения в обществе, с учётом конкретной ситуации», а также как «способность грамотного применения знаний. Большой, глубокий ум, опирающийся на жизненный опыт».

Установлена специфика хитрости, которая может приобретать уродливые формы коварства, корысти, обмана, предательства, беспринципности, подлости и лицемерия. Обычно это происходит под влиянием базовой установки личности нарушать моральные и правовые нормы.

Проанализирован возможный ущерб, который может наноситься бесхитростными людьми, которые оказываются не способны или не хотят проявлять гибкость, видеть, понимать и учитывать в своем поведении чувства, мотивы и ценности других людей.

Обосновано, что даже очень хитрые люди могут искренно стремиться к гуманным целям, быть милосердными, отзывчивыми, заботливым и т.д. Хитрость может выступать важным преимуществом гуманного мудрого человека, который избегая категоричности и проявляя гибкость мышления способен находить общий язык со всеми и добиваться существенного влияния. Такому человеку легче заводить новые знакомства, устанавливать контакты и добиваться более высоких результатов в различных видах деятельности.

***Ключевые слова:** мудрость, хитрость, гибкость, сознание, личность, манипуляция.*